

Digitālā drošība un medijpratība: izaicinājumi dažādām paaudzēm

Inga Kajva-Miņina

Medijpratība ir temats, par kuru ir jārunā, turklāt jārunā dažādos formātos, lai diskusijā par šo svarīgo tematu iesaistītu pēc iespējas lielāku auditoriju. Par dažādiem digitālā laikmeta izaicinājumiem un veidiem, kā izvairīties no viltvārdiem un nepatiesas informācijas, laikraksta lappusēs esam stāstījuši vairākkārt – uzrunājot šīs jomas speciālistus. Tieši tādēļ šoreiz par mediju lietošanas paradumiem, sociālajiem tīkliem un saskarsmi ar viltus ziņām aicināju dalīties viedokļos Latgales iedzīvotājus, jo mums katram ir savs pieredzes stāsts.

Ludzā aizvadīts medijpratības semināru cikls

«Tā kā dzīvojam digitālā laikmetā, kurā tehnoloģijas attīstās ļoti strauji, tad digitālā drošība un medijpratība ir tēmas, par kurām jāizglīto sabiedrība,» saka Ludzas novada jaunatnes lietu speciāliste Endija Medvecka.

Foto no E. Medveckas personīgā arhīva

18., 19. un 21. augustā Ludzas novada Bērnu un jauniešu centrā notika biedrības «KIRA» organizēts medijpratības semināru cikls «Rūpīgi, Kritiski, Prātīgi». Tā bija viena no aktivitātēm, kas tika īstenota projekta «Apzinies. Atbalsti. Attīsties – A3», ko finansēti atbalsta Sabiedrības integrācijas fonds, laikā. Vairāk par šo aktivitāti stāsta Ludzas novada jaunatnes lietu speciāliste ENDIJA MEDVECKA.

Endija ir Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas studente, divu bērnu mamma, kura ikdienā strādā ar Ludzas novada jauniešiem, organizē pasākumus un realizē dažādus projektus. «Augustā Ludzas novadā realizējam Erasmus+ projektu «The Cycle of Change» par dabas ilgtspējīgas attīstības tēmu. Darbojos arī biedrībā «KIRA», kura šogad sadarbibā ar Sabiedrības integrācijas fondu realizēja projektu «Apzinies. Atbalsti. Attīsties – A3», un viena no projekta aktivitātēm bija medijpratības semināru cikls, lai izglītotu Ludzas novada sabiedrību medijpratības jautājumos,» stāsta Endija.

Aptauja

Jāpievērš uzmanība informācijai, ar ko dalās digitālajā vidē

Foto no I. Trimalnieces personīgā arhīva

IEVA TRIMALNIECE (Rēzeknes novada Mākoņkalna pagasts, par sevi saka tā: «Ravēju savu puku dārzu, fotogrāfeju saullēkšus, rietus un dažādus pasākumus pagastos, kuros esmu kopā ar vēstures aktivisti un rekonstruktoru biedrību «Kroma kolna bruoliste» un literātū biedrību «Latgales ādensroze», rakstu savas pārdomas par dzīvi un, ja uzaicina uz Džejas dienām, esmu kopā ar saviem lasītājiem):

Mediju lietošanas paradumi

«Pirms vairākiem gadiem ikdienā skatījos gan dažādas TV programmas, gan lasīju laikrakstus, žurnālus. Daudz vairāk kā šobrīd. Tagad ir palicis laikraksts «Vietējā Latgales Avīze», «Ievas Padomu Avīze», žurnāls «Patiesā Dzīve». Tie ir vienīgie, kas ir izturējuši manu pārbaudi. Uz ticības pārbaudei man neder labi zināmā frāze «uzticies zinātnēi» vai sauklis «būsim atbildīgi viens par otru». Bērniņā esmu daudz laika pavadījusi slimnīcās un sanatorijās. Esmu arī bijusi uz operācijas galdā, ar ilgstošu atveseļošanās laiku slimnīcā. Ir pieredze par izveseļošanos. Tās nav tikai zāles un procedūras. Lielākā daļa ir paša pacienta prasme sevī uzturēt možu garu un pašam sev palīdzēt. Bez panikas, bailēm, stresa.

Masu mediji pēdējos gados tieši ar to ir nodarbojušies tik lielā mērā, ka mana uzticamība zuda, gandrīz pilnībā. Pat vēl vairāk – masu mediji ar skaļiem saukļiem viltus ziņas pasniedza kā baltu patiesību. Vispiļgtākais piemērs tam ir vairāku sēriju raidījums «Karmas latvieši», kas pretendē uz pētnieciskās žurnālistikas statusu. Noskatoties šo raidījumu, nācās secināt, ka tas ar saviem stāstiem ir tālu no pētniecības. Izklaide – jā, bet ne pētniecība, un, sametot

kopā tik ļoti dažādas nozares ar pašu žurnālistu izdomātiem kritērijiem, galarezultātā ir radies manipulatīvs fast food (ātrā ēdināšana) produkts.

Par uzticamiem ziņu avotiem

Uzticos saviem draugiem, ar kuriem ir puds sāls apēsta, kopā smiets un kopā radīts. Vērtīga informācija man ir tā, kura rada radošu pacēlumu, iedvesmo jauniem darbiem un liek man domāt tālāk par šodien, rīt un parīt. Tāpēc izmantoju daudzus YouTube kanālus sevis bagātināšanai, klausoties dažādas lekcijas, sarunas ar cilvēkiem, diskusijas. Labs piemērs ir kanāls «Cilvēkjauda», patīk klausīties Induļa Paiča un Kaspara Simanoviča vadīto «Kopiena Elizeja», krievu valodā Aleksandra Menšikova vadītos seminārus.

Digitālā vide atļauj būt tiešsaistē ar visu, ko vien sirds par vēlēties. Tehniskām prasmēm šobrīd jau būtu jābūt visiem, kuri uzturas šajā vidē, bet tik un tā sanāk iekrist uz vienkāršām lietām. Paziņā palīdz iedot savu mobila telefona numuru un pēc tam ievadīt kodu. Rezultātā tiek uzlauzts lietotāja konts sociālajā tīklā. Arī es esmu saņēmusi šādus lūgumus. Tad uz sāku sarunu, pajautājot, kāpēc ir vajadzība pēc mana telefona numura. Un sarunas

laikā ievēroju, ka sarunas biedrs izmanto kropļotu latviešu valodu. Tā ir laba pazīme, lai būtu uzmanīgs un desmit reizes padomātu, kam un kāpēc es sniežu savus datus.

«Sociālos tīklus izmantoju vairāk kā masu medijus, bet ar piebildi – ir jāprot tajos atpazīt cilvēku bailes par savu kailo dzīvību un aklu sekošanu skaļiem lozungiem. Ir jāprot atšķirt skaistas profila bildes no reāla, dzīva cilvēka, kurš drīkst arī domāt par dzīvi pilnīgi pretējiem uzskatiem. Katram cilvēkam drīkst būt sava izpratne par lietu kārtību pasaulē, par vērtīgi un nevērtīgi. Tas ir normāli un dzīvi. Būt garīgās izaugsmes procesā.

Tieši tāpēc man patīk lasīt žurnālu «Patiesā Dzīve», lasot varu pati domāt un secināt. Man netiek vardarbīgi uzspiests vienīgais pareizais redzējums. «Ievas Padomu Avīze» varu gūt sev labus padomus ikdienas darbos, un «Vietējā Latgales Avīze» ir labs celābiedrs, lai uzzinātu labas lietas par notikumiem Latgalē.

Foto no R. Svikles-Popovas personīgā arhīva

RASMA SVIKLE-POPOVA (Līvānu novada Turku pagasts; pedagoģe karjeras konsultante Līvānu novada IP, skolotāja Jersikas pamatskolā, direktores vietniece Rožupes pamatskolā):

Mediju lietošanas paradumi

«Ikdienā patērēju pārsvarā digitālos medijus, tai skaitā arī sociālos, piemēram, Facebook, Instagram. Klausos arī radio. No digitālajiem medijiem pārsvarā uzticos atpazīstamiem ziņu portāliem, piemēram, lsm.lv. Visvairāk tieu tam, ko stāsta Latvijas Radio 2. Neuzticos medijiem, kuri publicē ziņas ar kļedzošiem virsrakstiem un kuros ir daudz pareizrakstības kļūdu. Mūsdienās šādu digitālo mediju ir diezgan daudz.

Ar viltus ziņām līdz šim neesmu saskārusies, jo lasu tikai pārbaudītus medijus. Ja runā par sociālajiem tīkliem, kas savā ziņā arī pilda mediju funkciju, domāju, ka tur diezgan bieži var sastapties ar nepatiesas informācijas sniedzējiem.

Ar sociālo mediju lietošanu cenšos neaizrauties. Dienā tiem patērēju pusstundu līdz stundu. Atsijāt vērtīgo no nevērtīgā sociālajos medijos ir sarežģīti, jo tur pieejama ļoti daudzveidīga informācija. Lai atsijātu vērtīgo no nevērtīgā, katram būtu jāskatās pēc savām interesēm. Ja vēlies uzzināt jaunumus Latvijā vai pasaulē, tad ielūkojies tikai ziņu portālos un pēc virsrakstiem vai atslēgas vārdiem atlasī to, kas interesē. Ja mekle kādu ēdiena recepti, tad lasi tieši tās, jo paralēli var «uzķerties» uz citiem rakstiem. Tomēr jāatzīst, ka digitālajos medijos arī virsraksti mēdz būt mānīgi.

«Ko ieteiktu vienaudžiem, mudiņot viņus būt uzmanīgākiem digitālajā vidē? Ielūkoties tikai labi zināmos portālos, kuros līdz šim ziņas vienmēr ir bijušas patiesas. Pievērst uzmanību latviešu valodas pareizrakstībai, jo apšaubāmos medijos tā bieži vien piekļibo, ir slikti tulkojums, nepareizas teikumu konstrukcijas, neloģisks teksts. Loģiski izvērt, vai rakstītais vispār var būt iespējams, reāls. Sociālajos medijos noteikti būt modriem un nepamatoti nesniegt informāciju par sevi, nevērt valā apšaubāmas ziņas.»

Jaunieši un digitālā vide

«Dienmēž ne vienmēr jaunieši jēgpilni izmanto digitālās vides sniegtās iespējas. Skolās ir problēmas ar pārāk biežu un nepamatotu telefona izmantošanu ne tikai starpbrīžos, bet arī stundās. Gan bērni, gan

jaunieši izmanto sociālos tīklus, daudz komunicē ar telefona starpniecību, daļai ikdienā ir grūti atraities no iemīļotajām spēlēm vai video, piemēram, TikTok. Informācijas ir tik daudz, ka nav viegli sevi ierobežot. Protams, jaunieši labi orientējas viedierīcēs, pārzina to funkcijas, bet ne vienmēr saprot, ko nozīmē droša digitālo mediju patērēšana. Jaunieši uzticas digitālā satura sniedzējiem, arī influenceriem, tāpēc būtu ļoti svarīgi, lai šo cilvēku sniegtā informācija būtu patiesa un nemudinātu ne tikai jauniešus, bet arī pieaugušos uz neadekvātu uzvedību vai rīcību, kas var kaitēt pašam vai citiem.»

Foto no S. Miglānes personīgā arhīva

SABĪNE MIGLĀNE (no Balviem, pašnodarbinātā persona tulkošanas jomā):

Mediju lietošanas paradumi

«Darba vajadzībām izmantoju dažāda veida vārdnīcas, terminoloģijas bāzes, ar likumdošanu saistītas vietnes, piemēram, tezaurs.lv, letonika.lv, hugo.lv, likumi.lv, termini.gov.lv, m.juristavards.lv. Savukārt ikdienā lietoju Facebook, Instagram, YouTube.

Uzticos tiem medijiem, kas ir saistīti ar manu profesionālo dzīvi, jo tajos tiek norādītas atsaucē, no kurienes ir iegūta/citēta konkrēta informācija; ja ir vēlēšanās pārbaudīt informācijas, tā teikt, izcelsmi, atsaucē ir reāli pārbaudāmas. Šobrīd neuzticos lielākajai daļai informācijas, kuru redzu Facebook. Mūsdienā interneta laikmetā krāpnieki ir iemācījušies «spiest» uz cilvēka vajājam vietām, un tāpēc bieži vien redzu ierakstus, kas saistīti ar labdarību, nelaimes gadījumiem, un lielākajai daļai šo ierakstu nevar «izsekot» – nav skaidrs, vai ieraksta autors ir reāls cilvēks, jo internets pieļauj iespēju ierakstu izveidot, neatklājot savu identitāti.»

Par viltus ziņām

«Dzirdot vārdu savienojumu «viltus ziņas», uzreiz prātā nāk raksti par slavenību nāvi. Ja nemaldos, vasaras sākumā internētā bija atrodama informācija par dziedātājas Allas Pugačovās nāvi. Es pārbaudīju, konstatēju, ka tā nav patiesība un ka šādi darbojas šovbizness – ja slavenības karjerā ir gaids kāds svarīgs pasākums, tad tā cenšas sev pievērst uzmanību arī ar tik briesmīgu ziņu palīdzību.

Vēl viens piemērs – pirms gada Instagram redzēju ierakstu, ka manas draudzenes vecāki organizē naudas līdzekļu vākšanu viņas ārstēšanai. Man tas likās dīvains, jo pirms neilga laika ar viņu biju tikusies, un viņa man par savu sliktu veselības stāvokli neko nebija teikusi. Lai pārliecinātos, ka tā ir patiesība, es viņai piezvanīju un sarunas gaitā noskaidroju, ka viņas profils ticis uzlauzts un no tā viņas ģimenes vārdā uzdarbojas krāpnieki.»

Sociālos medijus ikdienā lietoju ļoti bieži – lielāko dienas daļu, kas ir 8/10 stundas. Tas jau ir kļuvis par nelāgu ieradumu – garlaicības maktos brīžos bez īpašas vajadzības «sērfot» pa Facebook un Instagram. Manuprāt, lai atsijātu vajadzīgo informāciju no nevajadzīgās, ļoti svarīga ir kritiskā domāšana. Piemēram, gadījumos, kad no jūsu pazīstamo vārda tiek prasīta nauda, kāda cita palīdzība, bet sev uzdot jautājumu – «Tā tiešām varētu būt taisnība?». Tādos gadījumos nevajag kaunēties, bet gan piezvanīt konkrētajam cilvēkam un noskaidrot, vai tā tiešām ir.

Manuprāt, vajadzētu iemācīties informācijas meklēšanai veltīt vairāk laika, piemēram, atrast avotu ar reālām, pārbaudāmām atsaucēm, nevis kādu rakstu, kura izcelsme nav skaidra. Un vēl viens praktisks ieteikums – ja redzat, ka mājaslapa pēdējo reizi atjaunināta, piemēram, 2013. gadā, tāpat tajā ievietotā informācija vairs nav aktuāla. – tā vietā jāmeklē informācija tādos resursos, kas ir nesen atjaunināti un papildināti ar aktuālāko informāciju.

«Pats galvenais ieteikums – neatklāt par sevi pārāk daudz informācijas un pārliecināties, vai ekrāna otrā pusē tiešām ir tas cilvēks, ko tu pazīsti. Nedalīties ar sensitīvu informāciju (savu dzīvesvietas adresi, bankas datiem, kontaktiem, ģimenes lietām, privātiem foto), jo prasmīgās rokās šī informācija var kļūt par ieroci pret tevi pašu.»

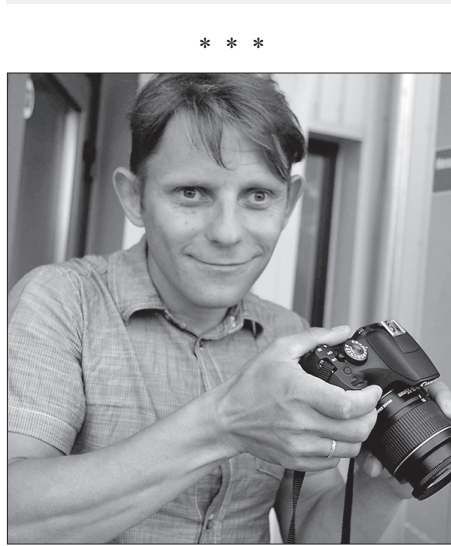

Foto no A. Glaudas personīgā arhīva

ARVĪDS GLAUDA (fotogrāfs no Rēzeknes novada Rogovkas, laikraksta «Rēzeknes Vēstis» ārštata korespondents):

Mediju lietošanas paradumi

«Ļoti bieži lietoju Facebook, tur uzzinu jaunāko informāciju, it īpaši prieks, ka bieži parādās pasākumu afišas, – tās ir ērti saglabāt telefonā, padalīties savā Facebook laika joslā, vai aizsūtīt draugiem, lai painformētu par šo notikumu. Man patīk, ka Facebook var aplūkot fotogrāfijas no dažādiem pasākumiem, kuros esi piedalījies. Aktuālo informāciju var izlasīt dažādu mediju Facebook lapās, lasu arī ziņu portālu LSM, skatos Latgales Reģionālās televīzijas sižetus un raidījumus, TV3 ziņas. Uzticos laikraksta «Rēzeknes Vēstis» un Latgales Reģionālās televīzijas sniegtajai informācijai.

Ar viltus ziņām mēs sastopamies ik dienas. Neuzticos «Apollo» sniegtajai informācijai, jo uzskatu to par dzelteno lapeli, kādēļ – jo mani neuzrunā, tāpat kā raidījums «Panorāma», kuru neskatos vismaz 20 gadus. Parasti mediji nestāsta to, kas būtu jāstāsta, bet stāsta to, ko pašī uzskata par vajadzīgu. Kovidā laikā tas pierādījās vairākkārt, tika pasniegta informācija no sliktās puses, bet īstenībā, kā saka, mālē velnu melnu, bet velns nav tik melns.

Sociālos tīklus es izmantoju katru dienu, piemēram, Facebook, Draugiem.lv, Instagram dienā ieēju vairākas reizes, lai uzzinātu jaunāko informāciju, publicētu fotogrāfijas vai ar kādu sazinātos. Ja es neatbildu uz vēstuli, citi domā, kur esmu pazudis, kas noticis! Ja braucu uz Rīgu vai kur citur, tad sociālajos tīklos sēžu ilgāk.

«Ir svarīgi informāciju izlasīt dažādos portālos, nevis tikai vienā. Noteikti ir jāpalasa komentāri un jāizanalizē izlasītais, lai saprastu, vai tur patiesība, jo, kā saka, tautai ir taisnība. Svarīgi nenoticēt viltus portāliem/ sociālo tīklu profiliem, kas izplata nepatiesu informāciju, jo sociālajos tīklos tādu ir daudz!»

Viktoras Vailas foto

ILZE VOYKA (Krāslavas novada Aulejas pagasts, kultūras pasākumu organizatore Aulejas Tautas namā):

Mediju lietošanas paradumi

«Ikdienā lietoju gan masu medijus (drūkato presi, minimāli TV), gan sociālos medijus (pārsvarā Facebook, Instagram, ļoti, ļoti reti ielūkojos Draugiem.lv). Vairāk uzticos masu medijiem un to kontiem digitālajā vidē. Sociālo tīklu vietnēs, piemēram, Facebook, ir daži ziņu un informācijas portāli, kuru informāciju neizmantoju, jo tai neuzticos vai ir nepieņemams tās pasniegšanas veids, piemēram, Jauns.lv, Brīvbrīdis.lv u.c.

Ar viltus ziņām ir nācies sastapties, īpaši kovidā laikā un attiecībā uz informāciju par karu Ukrainā. Esmu pārbaudījusi pievienoto vizuālo materiālu ar Google meklētāju, un atklājis, ka fotogrāfijā ir redzama cita lokācija un pavisam cits gads...

Sociālajos medijos reizēm pavadu diezgan daudz laika, bet ir dienas, kad tos ne-lietoju. Sociālos medijus vairāk izmantoju darba vajadzībām, lai iegūtu informāciju par kultūras dzīves norisēm un aktualitātēm, izmaiņām likumdošanā, kas skar šo sfēru. Interesē arī izglītības un sociālās jomas tēmas, politika gan tikai nedaudz.

«Ticamas informācijas iegūšanai izmantoju masu medijus vai to kontus digitālajā vidē. Bet aizdomu gadījumā pievērsu uzmanību tam, vai ziņa ir publicēta vai pārraidīta vēl citos medijos, kas ir autors, kāda ir teksta valoda, gramatika. Ja ir komentāri, tad lasu arī tos, jo kāds vienmēr ir visu pārbaudījis un brīdina citus par viltus informāciju. Ar informāciju, par kuras patiesumu šaubos, nekad nedalos tālāk.»